

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

Лисянський Павло Леонідович

Використання освітнього процесу авторитарними режимами як інструмент ідеологічного підкорення населення

УДК 32.019.5:37.014.5
 DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-4.17>

Лисянський Павло Леонідович
 доктор філософії з політичних наук,
 директор
 ГО «Інститут стратегічних
 досліджень та безпеки»
 Софіївська вул., 30/4, Одеса, Україна
 ORCID: 0000-0003-3997-9335

У статті досліджується використання освітнього процесу авторитарними режимами як інструмент ідеологічного підкорення населення. Авторитарні режими часто застосовують освіту для формування світогляду громадян таким чином, щоб підтримувати та легітимізувати свою владу. Це здійснюється через контроль над змістом навчальних програм, поширення ідеологічно забарвлених матеріалів та репресії проти інакодумців у системі освіти. Така практика пригнічує критичне мислення та обмежує доступ до об'єктивної інформації, що має довгострокові негативні наслідки для розвитку суспільства. Метою статті є дослідження механізмів використання освітнього процесу авторитарними режимами для ідеологічного підкорення населення та аналіз впливу цих механізмів на суспільство. Методи дослідження включають аналіз документів, порівняльний аналіз, історичний аналіз та контент-аналіз. Результати показують, що освіта за авторитаризму часто використовується як інструмент пропаганди для контролю над населенням та формування ідеологічно прийнятних поглядів. Історичні та сучасні приклади росії, Казахстану та Китаю демонструють різноманітні підходи до використання освіти з цією метою. В російській федерації, починаючи з радянського періоду, освіта була тісно пов'язана з ідеологією держави. В Казахстані освіта використовується для зміцнення національної ідентичності та легітимізації авторитарного режиму. В Китаї комуністична партія активно контролює зміст навчальних програм з метою формування лояльності до партії. Використання освіти як інструменту пропаганди в авторитарних режимах є поширеною практикою, спрямованою на утвердження контролю над населенням, формування відповідних ідеологічних поглядів та легітимізацію влади. Основні негативні сторони включають обмеження критичного мислення та інтелектуальної свободи, що призводить до спотворення історичних фактів та одностороннього сприйняття світу. Ідеологічний контроль формує зміст навчальних програм таким чином, щоб підтримувати офіційну ідеологію та владу, впливаючи на якість освіти та формування світогляду здобувачів освіти.

Ключові слова: авторитарні режими, освітній процес, ідеологічне підкорення, пропаганда, критичне мислення, росія, Казахстан, Китай.

Вступ. Використання освітнього процесу авторитарними режимами як інструмент ідеологічного підкорення населення є складною і багатогранною проблемою, що має важливе значення як у науковому, так і в практичному контексті. Авторитарні режими часто використовують освіту для формування світогляду населення у спосіб, що сприяє підтримці та легітимізації їхньої влади. Це досягається через контроль над змістом навчальних програм, поширення ідеологічно забарвлених матеріалів та репресії проти інакодумців у системі освіти. Така практика пригнічує критичне мислення та обмежує доступ до об'єктивної інформації, що має довгострокові негативні наслідки для розвитку суспільства.

Наукове дослідження цієї проблеми є важливим з огляду на розуміння механізмів, через які авторитарні режими впливають на освітні системи. Це включає аналіз історичних та сучасних прикладів використання освіти як інструмента пропаганди, дослідження впливу ідеологічного контролю на якість освіти та розвиток критичного мислення,

а також вивчення психологічних та соціальних наслідків індоктринації. З практичної точки зору, розуміння цих механізмів може допомогти розробити стратегії для протидії ідеологічному впливу на освіту, захисту академічної свободи та забезпечення доступу до неупередженої інформації. Це має особливе значення для суспільств, що переживають перехід до демократичних форм правління, та для міжнародних організацій, які працюють над підтримкою освітніх реформ у таких контекстах.

Мета і завдання. Мета статті полягає у дослідженні механізмів використання освітнього процесу авторитарними режимами для ідеологічного підкорення населення та аналізі впливу цих механізмів на суспільство. Стаття також спрямована на виявлення шляхів протидії ідеологічному контролю в освіті та надання рекомендацій для захисту академічної свободи.

Завдання статті включають:

1. Аналіз історичних та сучасних прикладів використання освіти як інструмента пропаганди в авторитарних режимах.

2. Вивчення впливу ідеологічного контролю на зміст навчальних програм та якість освіти.

3. Дослідження наслідків ідеологічного підкорення для розвитку критичного мислення та соціальної стабільності.

4. Виявлення стратегій та методів протидії ідеологічному впливу в освітніх системах.

5. Надання рекомендацій для міжнародних організацій та урядів щодо підтримки освітніх реформ, спрямованих на захист академічної свободи та забезпечення доступу до об'єктивної інформації.

Методи дослідження. Методи дослідження, використані у цій статті, включають аналіз документів, порівняльний аналіз, історичний аналіз та контент-аналіз. Аналіз документів передбачав вивчення офіційних документів, навчальних програм та підручників, щоб визначити ідеологічні наративи, які просуваються через освіту. Порівняльний аналіз допоміг виявити риси та відмінності у використанні освіти як інструмента ідеологічного підкорення в різних країнах. Історичний аналіз дозволив зрозуміти еволюцію методів та наслідків ідеологічного контролю на прикладі таких режимів, як РФ, Казахстан тощо. Контент-аналіз сприяв вивченню змісту навчальних матеріалів та медіа для виявлення ідеологічних послань, що передаються через освіту.

Результати. Освіта в авторитарних режимах часто використовується як інструмент пропаганди для контролю над населенням та формування ідеологічно прийнятних поглядів. Історичні та сучасні приклади російської федерації, Казахстану та Китаю демонструють різноманітні підходи до використання освіти з цією метою.

В російській федерації, починаючи з радянського періоду, освіта була тісно пов'язана з ідеологією держави. Шкільні програми включали значну кількість матеріалу, присвяченого героїзації радянських лідерів, історичним подіям, викладеним з точки зору комуністичної партії, та марксистсько-ленінській ідеології. Після розпаду СРСР освіта в Росії залишається важливим інструментом пропаганди, особливо під час правління Володимира Путіна [1]. Зміст навчальних програм підкреслює патріотизм, військову славу Росії та її роль у світовій політиці, одночасно виключаючи або перекручуючи інформацію про суперечливі аспекти історії.

Казахстан також демонструє використання освіти як інструмента пропаганди, особливо після здобуття незалежності у 1991 році. За правління Нурсултана Назарбаєва в країні відбулася кардинальна реформа освітньої системи з метою зміцнення національної ідентичності та легітимізації авторитарного режиму. Навчальні програми в Казахстані наголошують на унікальності казахської культури, мови та історії, одночасно звеличуючи роль Назарбаєва як батька нації. Після від-

ставки Назарбаєва у 2019 році, новий президент Касим-Жомарт Токаєв продовжує цю політику, хоча й з деякими корективами [2].

Китай, де комуністична партія активно контролює зміст навчальних програм, є ще одним прикладом використання освіти як інструмента пропаганди. Китайська освітня система спрямована на формування лояльності до партії, підкреслення досягнень соціалістичної держави та виключення критичних поглядів на історичні події, ілюстрацією яких є те, що відбулось на площі Тяньаньмень у 1989 році.

Отже, використання освіти як інструмента пропаганди в авторитарних режимах є поширеною практикою, спрямованою на утвердження контролю над населенням, формування відповідних ідеологічних поглядів та легітимізацію влади. Історичні та сучасні приклади Росії, Казахстану та Китаю демонструють різноманітні підходи та методи досягнення цих цілей (табл. 1).

Аналіз показує, що використання освіти як інструмента пропаганди в авторитарних режимах пов'язано з прагненням до централізованого контролю над інформаційними потоками та бажанням формувати у населення відповідні ідеологічні переконання. Це допомагає легітимізувати владу, створювати національну єдність та посилювати патріотизм, що є важливими елементами для підтримки стабільності в авторитарних режимах.

Основні негативні сторони використання освіти як інструмента пропаганди включають обмеження критичного мислення та інтелектуальної свободи. Освітні програми, що акцентують увагу на певних ідеологічних аспектах і виключають інші, призводять до спотворення історичних фактів та одностороннього сприйняття світу. Це може зменшити здатність здобувачів освіти до аналізу та розуміння складних суспільних і політичних явищ, що в довгостроковій перспективі знижує рівень інноваційності та адаптивності суспільства.

Також, таке використання освіти може викликати соціальне напруження та конфлікти, оскільки часто ігноруються або маргіналізуються альтернативні погляди та культурні ідентичності. Це призводить до поляризації суспільства і може сприяти виникненню протестних рухів та нестабільності. До того ж, централізований контроль над освітою часто супроводжується цензурою та репресіями проти вчителів та науковців, які відходять від офіційної лінії, що додатково обмежує академічну свободу та пригнічує розвиток науки і культури [7]. Ідеологічний контроль в освітніх системах Росії, Казахстану та Китаю суттєво впливає на зміст навчальних програм та якість освіти. Ці країни використовують освітню систему як інструмент для формування національної ідентичності та підтримки чинної політичної влади.

Таблиця 1

Порівняння використання освіти як інструмента пропаганди в авторитарних режимах

Країна	Основні риси освіти як інструмента пропаганди	Методи реалізації
росія	Патріотизм, військова слава, націоналізм	Включення патріотичних тем у шкільні програми, виключення суперечливих аспектів історії
Казахстан	Зміцнення національної ідентичності, звеличення лідерів	Акцент на культурі та історії, реформи освітньої системи, персоніфікація влади
Китай	Лояльність до партії, соціалістичні досягнення	Контроль змісту навчальних програм, виключення критичних поглядів

Джерело: сформовано автором на підставі [3-6]

У росії державний контроль над змістом навчальних програм особливо помітний у викладанні історії, літератури та суспільствознавства. Наприклад, історичні події трактується з акцентом на героїчне минуле росії та її роль як захисника слов'янських народів. Відповідно до офіційної ідеології, навчальні програми включають теми, які підкреслюють значення російської державності та православної церкви. Це створює однобічний підхід до викладання, де альтернативні думки або ігноруються, або критично оцінюються.

В Казахстані зміст навчальних програм також регулюється державою з метою підтримки національної ідентичності та зміцнення позицій влади. З часу здобуття незалежності освітня система Казахстану зазнала численних реформ, спрямованих на інтеграцію національних традицій та культури у навчальні програми. Важливим аспектом є викладання казахської мови та історії, що підкреслює спадкоємність з давніми казахськими традиціями. Однак, на відміну від росії, Казахстан прагне досягти балансу між національною ідентичністю та глобальною інтеграцією, включаючи в навчальні програми міжнародні стандарти освіти.

Китай характеризується жорстким ідеологічним контролем над освітньою системою, основним

завданням якої є виховання громадян, відданих ідеям Комуністичної партії Китаю. Викладання історії, політики та ідеології має виразну пропагандистську спрямованість, де ключову роль відіграє прославлення китайської цивілізації та значення соціалістичних цінностей. Навчальні програми розроблені таким чином, щоб формувати у здобувачів освіти почуття патріотизму та лояльності до партії. Таблиця 2 демонструє вплив ідеологічного контролю на різні аспекти навчальних програм у росії, Казахстані та Китаї.

Історія в росії зазнає ретельного державного контролю, що призводить до викладання подій з акцентом на героїзмі російського народу та ролі православної церкви. Це створює однобічне уявлення про історичні події, ігноруючи або спотворюючи альтернативні точки зору. У Казахстані викладання історії спрямоване на підкреслення національної ідентичності через інтеграцію казахських традицій. Однак включення міжнародних стандартів допомагає створити більш збалансований підхід до викладання. В Китаї історія викладається через призму досягнень китайської цивілізації та значення соціалістичних цінностей, що обмежує критичне розуміння глобальної історії.

Таблиця 2

Вплив ідеологічного контролю на різні аспекти навчальних програм у росії, Казахстані та Китаї

Дисципліна	росія	Казахстан	Китай
Історія	Героїчне минуле росії, православна церква	Казахські традиції, інтеграція міжнародних стандартів	Прославлення китайської цивілізації, соціалістичні цінності
Література	Російська класика, національна ідентичність	Національні традиції, культура	Партійна ідеологія, соціалістичні цінності
Суспільствознавство	Патріотизм, роль держави	Національна ідентичність, глобалізація	Патріотизм, лояльність до партії
Мовознавство	Пріоритет російської мови	Підтримка казахської мови	Пріоритет китайської мови, вивчення мандарина
Політичні науки	Державна ідеологія, антизахідна риторика	Політична нейтральність, регіональна інтеграція	Ідеї Комуністичної партії, соціалістичні цінності

Джерело: сформовано автором на основі аналізу [8-11]

Література в росії зосереджується на класичних творах, які підкріплюють національну ідентичність і патріотизм. Казахстан включає в навчальні програми національні традиції та культуру, водночас намагаючись залишатися відкритими до світової літератури. В Китаї література наголошує на ідеології Комуністичної партії, що обмежує доступ до творів, які можуть суперечити офіційній лінії.

Суспільствознавство в росії спрямоване на виховання патріотизму та підтримку державної влади. В Казахстані навчання зосереджено на національній ідентичності та глобалізації, прагнучи досягти балансу між традиційними цінностями та сучасними викликами. У Китаї суспільствознавство має виразну пропагандистську спрямованість, підкреслюючи лояльність до партії та соціалістичні цінності.

Мовознавство в росії надає пріоритет російській мові, обмежуючи вивчення інших мов, що може зменшити міжкультурну комунікацію. В Казахстані особлива увага приділяється казахській мові, зберігаючи національну спадщину, але також включається вивчення інших мов. У Китаї пріоритет надається мандаринській мові, підкреслюючи єдність нації та ідеологічну одноманітність.

Політичні науки в росії підпорядковані державній ідеології, часто з антизахідною риторикою. В Казахстані навчальні програми з політичних наук намагаються зберігати політичну нейтральність та сприяти регіональній інтеграції. В Китаї політичні науки спрямовані на прославлення ідей Комуністичної партії та соціалістичних цінностей, що обмежує критичний аналіз політичних процесів.

Ідеологічний контроль формує зміст навчальних програм у такий спосіб, щоб підтримувати офіційну ідеологію та владу. Це впливає на якість освіти, стримуючи критичне мислення та доступ до альтернативних поглядів, і, зрештою, впливає на формування світогляду здобувачів освіти, спрямованого на лояльність до держави та патріотизм (рис. 1).

Ідеологічний контроль в освітніх системах росії, Казахстану та Китаю спричиняє суттєвий вплив на розвиток критичного мислення та соціальної стабільності. Цей вплив відбувається через кілька ключових факторів, таких як зміст навчальних програм, методи викладання, доступ до інформації та визначення освітніх цілей. Всі ці компоненти впливають на формування у здобувачів освіти сприйняття світу, їхню здатність до аналізу та участь у суспільному житті.

Таблиця 3 демонструє вплив ідеологічного контролю на критичне мислення та соціальну стабільність у трьох країнах.

Таблиця показує, як ідеологічний контроль впливає на критичне мислення та соціальну стабільність у росії, Казахстані та Китаї. У кожній країні зміст навчальних програм, методи викладання, доступ до інформації та освітні цілі спрямовані на підтримку державної ідеології. Це забезпечує соціальну стабільність, але обмежує розвиток критичного мислення та інноваційного потенціалу здобувачів освіти. В росії та Китаї такий контроль найбільш жорсткий, у Казахстані вплив не такий потужний, що дозволяє зберігати баланс між національною ідентичністю та глобалізацією. Розглянемо основні компоненти цього впливу, зокрема

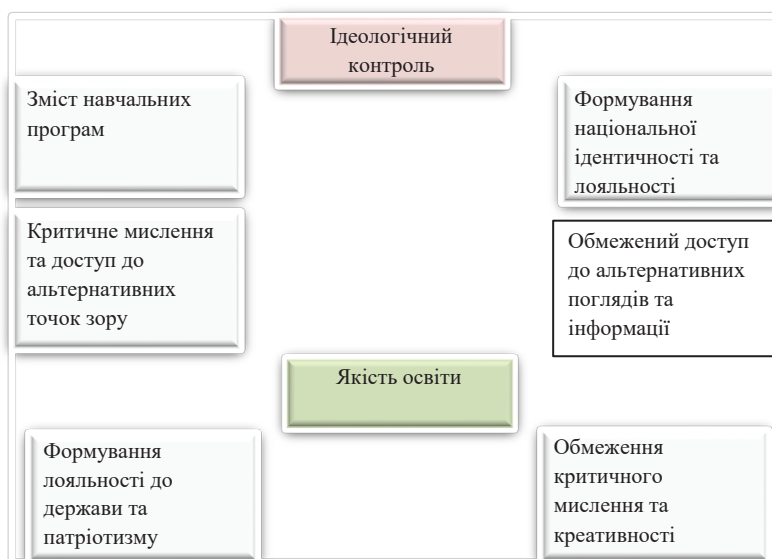

Рис. 1. Комплексний вплив ідеологічного контролю на освітні процеси

Джерело: сформовано автором

Таблиця 3

Вплив ідеологічного контролю на розвиток критичного мислення та соціальну стабільність

Фактор	Вплив на критичне мислення	Вплив на соціальну стабільність
Зміст навчальних програм	Однобічне уявлення про світ, обмеження критичного аналізу	Формування лояльних громадян, підтримка офіційної політики
Методи викладання	Мінімізація дискусій, акцент на зазубрювання	Підтримка державної ідеології, обмеження критичних настроїв
Доступ до інформації	Інформаційна ізоляція, обмеження доступу до альтернативних джерел	Зниження можливості виникнення критичних настроїв, підтримка стабільності
Навчальні цілі	Виховання лояльних громадян, обмеження інноваційного потенціалу	Високий рівень соціальної стабільності, обмеження креативності

Джерело: сформовано автором на основі аналізу [11-15]

структурні та поведінкові фактори, які впливають на розвиток критичного мислення та соціальну стабільність (рис. 2).

Схема відображає вплив ідеологічного контролю на розвиток критичного мислення та соціальну стабільність через структурні та поведінкові фактори. Структурні чинники включають обмеження академічної свободи, яка лімітує можливості для відкритого наукового дослідження та дискусії, що є ключовими для розвитку критичного мислення. Система оцінювання та заохочення, побудована на основі ідеологічної відповідності, створює умови, в яких академічна успішність визначається не за об'єктивними критеріями знань та навичок, а за відповідністю державній ідеології.

Поведінкові фактори включають створення страху та тиску, що знижує здатність здобувачів освіти та викладачів до критичного мислення та висловлювання незалежних думок. Контроль над інформаційними потоками забезпечує інфор-

маційну ізоляцію, обмежуючи доступ до альтернативних джерел знань. Цензура та саморегуляція в академічному середовищі підсилюють ефект обмеження критичного мислення.

Ці фактори взаємодіють та впливають на розвиток критичного мислення здобувачів освіти, що має прямий вплив на суспільний консенсус та соціальну стабільність. Суспільний консенсус формується через однобічне подання інформації та обмеження критичного аналізу, що сприяє підтримці офіційної державної ідеології. Разом з тим, соціальна стабільність підтримується через створення умов, в яких громадяни менше схильні до критичних настроїв та опору офіційній політиці.

В сучасному світі стратегічний вибір методів протидії ідеологічному впливу в освітніх системах є критично важливим для збереження академічної свободи, підтримки критичного мислення та забезпечення соціальної стабільності. Ідеологічний контроль, що накладається на освітні процеси,

Рис. 2. Структурні та поведінкові фактори впливу ідеологічного контролю

Джерело: сформовано автором

може призвести до значних негативних наслідків, зокрема обмеження свободи висловлювань, деформації наукових досліджень та зниження якості освіти. Тому, важливо розробляти та впроваджувати стратегії, які дозволяють зберігати незалежність освітніх інституцій та сприяти розвитку критичного мислення (табл. 4).

Вибір стратегії протидії ідеологічному впливу залежить від багатьох факторів, як-от: рівень контролю з боку держави, доступність ресурсів, міжнародна підтримка та внутрішня готовність академічного середовища до змін. Наприклад, у країнах з високим рівнем державного контролю над освітою незалежні освітні інституції можуть відігравати ключову роль у підтримці академічної свободи. Водночас у країнах з відносно високим рівнем свободи, де основною проблемою є дезінформація та пропаганда, акцент може бути зроблений на підвищення медіаграмотності та розвитку критичного мислення серед здобувачів освіти.

Методи протидії ідеологічному впливу є різноманітними і включають як організаційні, так і педагогічні підходи. Організаційні методи передбачають створення та підтримку незалежних освітніх інституцій, забезпечення прозорості та доступу до різноманітних джерел інформації, а також залучення міжнародних партнерів та організацій. Педагогічні методи спрямовані на розвиток навичок критичного мислення, аналізу інформації та розпізнавання пропаганди серед здобувачів освіти.

Кожна з цих стратегій має свої переваги та недоліки, які слід враховувати під час їх реалізації. Наприклад, розвиток незалежних освітніх інституцій сприяє академічній свободі та високому рівню досліджень, проте потребує значних ресурсів і може зустрічати опір з боку уряду. Підвищення рівня медіаграмотності дозволяє знизити вплив пропаганди та розвивати аналітичні навички у здобувачів освіти, але створює запит на інтеграцію нових навчальних програм та підготовку викладачів.

Забезпечення прозорості та доступу до інформації через створення онлайн-ресурсів та відкритих бібліотек сприяє формуванню незалежного

мислення та надає доступ до альтернативних джерел знань. Це також допомагає зменшити інформаційну ізоляцію, проте вимагає розвитку інфраструктури та технічної підтримки. Активна участь у громадських дискусіях через організацію дебатів та підтримку студентських ініціатив сприяє розвитку демократичних цінностей та захисту академічних свобод. Це дозволяє здобувачам освіти і викладачам вільно висловлювати свої погляди та брати участь у формуванні суспільного дискурсу, але може бути пов'язано з ризиками репресій та політичного тиску. Тож, стратегії протидії ідеологічному впливу мають бути комплексними та враховувати специфіку кожної освітньої системи.

Діяльність міжнародних організацій та урядів щодо підтримки освітніх реформ, спрямованих на захист академічної свободи та забезпечення доступу до об'єктивної інформації, є важливим аспектом для збереження якості освіти та розвитку критичного мислення. В умовах посилення ідеологічного контролю, міжнародні організації та уряди можуть відігравати вагомий роль у підтримці освітніх реформ, які сприяють захисту академічної свободи. Це включає підтримку незалежних освітніх інституцій, розвиток медіаграмотності, забезпечення прозорості та доступу до інформації, а також сприяння активній участі освітян у громадських дискусіях. Алгоритм підтримки освітніх реформ запропоновано на рис. 3.

Кожен крок запропонованого алгоритму відображає важливі аспекти процесу, які потребують ретельної уваги та підтримки. Нині в сучасному світі викликів і можливостей достатньо. Підтримка освітніх реформ, спрямованих на захист академічної свободи та забезпечення доступу до об'єктивної інформації, зустрічає перепони з боку політичних інтересів, технологічних викликів та соціокультурних перетворень. Однак із правильним плануванням, міжнародною співпрацею та розумінням потреб сучасного освітнього середовища, досягнення значних результатів є можливим.

Висновки. Так, авторитарні режими широко використовують освітній процес як інструмент для ідеологічного підкорення населення, формування

Таблиця 4

Стратегії протидії ідеологічному впливу

Стратегія	Метод	Результат
Розвиток незалежних освітніх інституцій	Створення приватних університетів, міжнародні партнерства	Академічна свобода, високий рівень досліджень
Підвищення рівня медіаграмотності	Навчальні програми з критичного мислення та аналізу інформації	Зниження впливу пропаганди, розвиток аналітичних навичок
Забезпечення прозорості та доступу до інформації	Створення онлайн-ресурсів, відкритих бібліотек	Формування незалежного мислення, доступ до альтернативних джерел
Активна участь у громадських дискусіях	Організація дебатів, підтримка студентських ініціатив	Розвиток демократичних цінностей, захист академічних свобод

Джерело: сформовано автором

Рис. 3. Алгоритм підтримки освітніх реформ

Джерело: сформовано автором

лояльності та легітимізації своєї влади. Контроль над змістом навчальних програм, поширення ідеологічно забарвлених матеріалів та репресії проти інакодумців є ключовими механізмами, через які авторитарні режими здійснюють свій вплив. Це має негативні наслідки для розвитку критичного мислення та доступу до об'єктивної інформації, що, своєю чергою, впливає на якість освіти та формування світогляду громадян.

На основі проведеного дослідження можна рекомендувати декілька стратегій для зменшення негативного впливу авторитарних режимів на освітній процес. По-перше, важливо забезпечити незалежність освітніх інституцій та академічну свободу, що дозволить зменшити контроль з боку держави над змістом навчальних програм. По-друге, необхідно підтримувати розвиток критичного мислення та надавати здобувачам освіти доступ до різних джерел інформації, щоб вони могли самостійно оцінювати та аналізувати отримані знання. По-третє, міжнародні організації та інституції можуть відігравати важливу роль у моніторингу та підтримці академічної свободи в країнах з авторитарними режимами, надаючи фінансову та інституційну підтримку незалежним освітнім проєктам.

Перспективи подальших досліджень включають глибший аналіз впливу авторитарних режимів на освіту в різних країнах та регіонах, а також розробку конкретних механізмів протидії цьому впливу. Важливо вивчити роль цифрових технологій та соціальних мереж у поширенні альтернативної інформації та розвитку критичного мислення серед молоді. Крім того, доцільним є проведення порівняльних досліджень між країнами з різними рівнями авторитаризму для виявлення спільних закономірностей та особливостей впливу на освітній процес. Подальші дослідження також можуть зосередитися на вивченні історичних аспектів впливу авторитарних режимів на освіту та аналізі довгострокових наслідків такого впливу для розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Краснодемська І. Й. Створення радянських маріонеткових республік на Південному Сході України

як інструмент більшовицької експансії на початку 1918 р. *Українознавство*. 2019. № 4. С. 25–49.

2. Підберезних І., Кременська Ю. Визначення поняття авторитаризму та проблеми класифікації. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 2(20). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-1638-1649](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-1638-1649) (дата звернення: 18.07.2024).

3. Шипунов Г. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. Львів, 2014. Вип. 5. С. 329–338.

4. Бік К. В. Поняття авторитарності і його трактування в структурі політичної свідомості й діяльності. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Харків, 2012. Вип. 43(1). С. 27–34.

5. Ханстантинов В. О., Казачинський Є. Г. Тиск авторитарної свідомості на цінності толерантності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22, Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін* : збірник / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 6. С. 96–102.

6. Березовська-Чміль О. Порівняльний аналіз демократичного та авторитарного політичних режимів. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2023. Т. 1, № 15. С. 11–17. URL: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-1-2> (дата звернення: 18.07.2024).

7. Цветкова Г. Теорія «відкритого лідерства» як шлях подолання авторитаризму в освіті. *Освітньо-науковий простір*. 2024. № 6 (1). С. 172–181. URL: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6\(1\).2024.17](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6(1).2024.17) (дата звернення: 18.07.2024).

8. Храбан Т., Храбан М. Лідерство як передумова ефективного навчання у системі вищої військової освіти. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. С. 165–172. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-77-1-165-172> (дата звернення: 18.07.2024).

9. Рябченко В. Врядування в закладах вищої освіти та критерії його дієвості, результативності й ефективності. *Проблеми та перспективи розвитку системи вищої освіти в сучасному суспільстві*, 2020, 26. URL: <https://philarchive.org/archive/LEBPAP-3#page=26>

10. Поліщук В. М. Психологія авторитаризму і професійна самодостатність вченого (інформаційний зріз). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2021. № 5. С. 78–82. URL: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.5/13> (дата звернення: 18.07.2024).

11. Лаврут О. Освіта в УРСР у другій половині 1940-х – наприкінці 1980-х років: сучасні польські візії. *Літопис Волині*. 2022. С. 94–97. URL: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.spec.17> (дата звернення: 18.07.2024).

12. Carnevale A. P., Fasce A., Avendaño D. The Role of Education in Taming Authoritarian Attitudes. Georgetown University Center on Education and the Workforce. 2020. URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED609008> (date of access: 27.06.2024).

13. Giroux H. A. Thinking dangerously: The role of higher education in authoritarian times. *Chowanna*. 2020. Vol. 54, No. 1. P. 1–12. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=951488> (дата звернення: 27.06.2024).

14. Giudici A. Seeds of authoritarian opposition: Far-right education politics in post-war Europe. *European Educational Research Journal*. 2020. P. 147490412094789. URL: <https://doi.org/10.1177/1474904120947893> (date of access: 18.07.2024).

15. Fasce A., Avendaño D. Opening the can of worms: A comprehensive examination of authoritarianism. *Personality and Individual Differences*. 2020. Vol. 163. P. 110057. URL: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110057> (date of access: 18.07.2024).

REFERENCES:

1. Krasnodems'ka, I. Y. (2019). Stvorennia radians'kykh marionetkovykh respublik na Pivdni Skhodi Ukrainy yak instrument bil'shovyt's'koi ekspansii na pochatku 1918 r. [Creating Soviet puppet republics in the Southeast of Ukraine as a tool of Bolshevik expansion in early 1918]. *Ukrayinoznavstvo*, (4), 25–49. [in Ukrainian].

2. Pidbereznykh, I., Kremins'ka, Yu. (2024). Vyznachennia ponyattia avtorytarizmu ta problemy klasyfikatsii [Defining the concept of authoritarianism and classification issues]. *Visnyk nauky ta osvity*, 2(20). [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2\(20\)-1638-1649](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-2(20)-1638-1649) (date of access: 18.07.2024). [in Ukrainian].

3. Shipunov, H. A. (2014). Avtorytarnyi politychnyi rezhym: teoretyko-metodolohichni pidkhody do vyznachennia [Authoritarian political regime: Theoretical and methodological approaches to definition]. *Visnyk Lvivs'koho universytetu. Filosofs'ko-politolohichni studii*, (5), 329–338. [in Ukrainian].

4. Bik, K. V. (2012). Ponyattia avtorytarnosti i yoho traktuvannia v strukturi politychnoi svidomosti i diial'nosti [The concept of authoritarianism and its interpretation in the structure of political consciousness and activity]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiia*, 43(1), 27–34. [in Ukrainian].

5. Khanstantynov, V. O., Kazachyns'kyi, Ye. H. (2011). Tysk avtorytarnoi svidomosti na tsinnosti tolerantnosti [The pressure of authoritarian consciousness on the values of tolerance]. *Naukovyi chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 22, Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsial'no-politychnykh dystsyplin:*

zbirnyk / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova, (6), 96–102. [in Ukrainian].

6. Berezovs'ka-Chmil', O. (2023). Poriivnyi analiz demokratychnoho ta avtorytarnoho politychnykh rezhymiv [Comparative analysis of democratic and authoritarian political regimes]. *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Seriiia: Politolohiia*, 1(15), 11–17. URL: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-1-2> (date of access: 18.07.2024). [in Ukrainian].

7. Tsvetkova, H. (2024). Teoriia «vidkrytoho liderstva» yak shliakh podolannia avtorytarizmu v osviti [The theory of «open leadership» as a way to overcome authoritarianism in education]. *Osvitn'o-naukovyi prostir*, 6(1), 172–181. URL: [https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6\(1\).2024.17](https://doi.org/10.31392/onp.2786-6890.6(1).2024.17) (date of access: 18.07.2024). [in Ukrainian].

8. Khraban, T., Khraban, M. (2024). Liderstvo yak peredumova efektyvnoho navchannia u systemi vyshchoi viis'kovoï osvity [Leadership as a prerequisite for effective learning in the system of higher military education]. *Visnyk Natsional'noho universytetu oborony Ukrainy*, 165–172. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-77-1-165-172> (date of access: 18.07.2024). [in Ukrainian].

9. Riabchenko, V. (2020). Vriaduvannia v zakladakh vyshchoi osvity ta kryterii yoho diievosti, rezul'tatyvnosti i efektyvnosti [Governance in higher education institutions and criteria for its effectiveness, efficiency, and performance]. *Problemy ta perspektyvy rozvytku systemy vyshchoi osvity v suchasnomu suspil'stvi*, 26. URL: <https://philarchive.org/archive/LEBPAP-3#page=26> [in Ukrainian].

10. Polishchuk, V. M. (2021). Psykholohiia avtorytarizmu i profesional'na samodostatnist' vchenoho (informatsiinyi zriz) [Psychology of authoritarianism and professional self-sufficiency of a scientist (informational slice)]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Seriiia: Psykholohiia*, (5), 78–82. URL: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.5/13> (date of access: 18.07.2024). [in Ukrainian].

11. Lavrut, O. (2022). Osvita v URSR u druhii polovyni 1940-kh – naprykintsi 1980-kh rokiv: suchasni pol's'ki vizii [Education in the Ukrainian SSR in the second half of the 1940s – the late 1980s: modern Polish visions]. *Litopys Volyni*, 94–97. URL: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.spec.17> (date of access: 18.07.2024). [in Ukrainian].

12. Carnevale, A. P., Fasce, A., & Avendaño, D. (2020). The role of education in taming authoritarian attitudes. Georgetown University Center on Education and the Workforce. Retrieved June 27, 2024, from <https://eric.ed.gov/?id=ED609008>

13. Giroux, H. A. (2020). Thinking dangerously: The role of higher education in authoritarian times. *Chowanna*, 54(1), 1–12. Retrieved June 27, 2024, from <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=951488>

14. Giudici, A. (2020). Seeds of authoritarian opposition: Far-right education politics in post-war Europe. *European Educational Research Journal*. Retrieved July 18, 2024, from <https://doi.org/10.1177/1474904120947893>

15. Fasce, A., & Avendaño, D. (2020). Opening the can of worms: A comprehensive examination of authoritarianism. *Personality and Individual Differences*, 163, 110057. Retrieved July 18, 2024, from <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110057>

The use of the educational process by authoritarian regimes as a tool for ideological subjugation of the population

Lisyansky Pavlo Leonidovich

PhD in Political Science, Director
Institute for Strategic and Security Studies
Sofiiivska str., 30/4, Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0003-3997-9335

The article explores the use of the educational process by authoritarian regimes as a tool for ideological subjugation of the population. Authoritarian regimes often employ education to shape the worldview of citizens in a way that supports and legitimizes their power. This is achieved through control over the content of educational programs, dissemination of ideologically charged materials, and repression of dissent within the education system. Such practices suppress critical thinking and limit access to objective information, leading to long-term negative consequences for societal development. The aim of the article is to investigate the mechanisms through which authoritarian regimes use the educational process for ideological subjugation of the population and to analyze the impact of these mechanisms on society. Research methods include document analysis, comparative analysis, historical analysis, and content analysis. The results show that education in authoritarian regimes is often used as a propaganda tool to control the population and shape ideologically acceptable views. Historical and contemporary examples from Russia, Kazakhstan, and China illustrate various approaches to using education for this purpose. In the Russian Federation, education has been closely tied to state ideology since the Soviet period. In Kazakhstan, education is used to strengthen national identity and legitimize the authoritarian regime. In China, the Communist Party actively controls the content of educational programs to foster loyalty to the party. The use of education as a propaganda tool in authoritarian regimes is a widespread practice aimed at establishing control over the population, shaping corresponding ideological views, and legitimizing power. The main negative aspects include the restriction of critical thinking and intellectual freedom, leading to the distortion of historical facts and a one-sided perception of the world. Ideological control shapes the content of educational programs to support the official ideology and power, affecting the quality of education and the formation of students' worldviews.

Key words: authoritarian regimes, educational process, ideological subjugation, propaganda, critical thinking, Russia, Kazakhstan, China.